

Yrkesetiska principer för psykologer i Norden

Antagna av Sveriges Psykologförbunds kongress 1998

Innehåll

Förord	3
1 Inledning	5
2 Yrkesetiska principer	6
2.1 Rättigheter och värdighet	6
2.2 Yrkesmässig kompetens	7
2.3 Ansvar	8
2.4 Yrkesmässig integritet	9
3 Användning av de yrkesetiska principerna	10
3.1 Yrkesetisk vägledning till psykologen	10
3.2 Information till allmänheten	11
3.3 Vägledning vid behandling av klagomål på psykologer	11

Förord

Yrkesetiska principer utgör preciseringar av den allmänna etik som gäller för alla individer i vårt samhälle. Då psykologer i sitt arbete försätts i särskilda och ibland etiskt svårbedömda situationer ger den allmänna etiken inte tillräcklig vägledning för handlandet. Psykologer arbetar ofta i spänningsfältet mellan beroende och autonomi; mellan djupgående påverkan inom den enskilda människans integritet och gränser med samtidigt tillvaratagande av och respekt för klientens autonomi. Psykologer har därför gemensamt formulerat yrkesetiska principer i avsikt att ge vägledning och stöd för etisk reflektion.

Den europeiska psykologfederationen EFPPA (numera EFPA *European Federation of Psychologists' Associations*) antog 1995 en ”*Meta Code of Ethics*”, som avser att täcka sådana situationer, som den professionella psykologen möter.

Sedan mitten av 80-talet har gemensamma yrkesetiska principer funnits för psykologerna i Norden. Under 1996 – 1997 arbetades dessa om i enlighet med EFPA:s *Meta-Code* men också utifrån ett växande behov av att utforma de etiska principerna så att de främjar förmågan att identifiera, reflektera och hantera etiska dilemman.

Principerna är organiserade i fyra huvudprinciper med kommentarer under varje huvudprincip.

Huvudprinciperna är:

- Respekt för individens rättigheter och värdighet
- Yrkesmässig kompetens
- Ansvar
- Yrkesmässig integritet

Principerna har utformats i avsikt att:

- tjäna som stöd för psykologer i Norden vid ställningstagande i yrkesetiska frågor.
- skydda klienter mot icke-ändamålsenliga och/eller skadliga åtgärder.
- tjäna som stöd i samspel psykologer emellan samt mellan psykologen och andra yrkesgrupper.
- utgöra grunden för att förtroende för psykologisk yrkesutövning upprätthålls.
- utgöra grunden vid utarbetande av riktlinjer och råd för speciella områden.

De yrkesetiska principerna är utformade för psykologer och endast för att användas inom yrkeskåren. Principerna är således inte omedelbart möjliga att tolka utifrån andra yrkesgruppers språkbruk och förståelseramar t.ex. som juridiska lagparagrafer.

De yrkesetiska principerna avser psykologernas yrkesverksamhet, vilken definieras som varje situation där psykologer utövar yrkesmässig verksamhet i relation till individ, grupp och/eller organisation. De yrkesetiska principerna efterlevs också i yrkesmässiga situationer vars innehåll inte direkt kan karaktäriseras som psykologisk verksamhet, men som utövas av psykologer och bygger på färdigheter som uppnåtts genom psykologutbildningen.

De nordiska psykologförbunden ansvarar för att stimulera och främja medlemmarnas medvetenhet om yrkesetiska frågeställningar, yrkesetisk reflektion och debatt, bland annat genom undervisning och rådgivning samt förväntar av medlemmarna att dessa fortsätter att utveckla sin medvetenhet om yrkesetiska frågeställningar.

Principerna är bindande för alla medlemmar i de nordiska psykologförbunden i utövningen av varje form av psykologisk yrkesverksamhet. De nordiska psykologförbunden har en organisation för att undersöka och ta ställning till klagomål mot medlemmarna samt sanktionsmöjligheter i förekommande fall.

1 Inledning

Psykologer arbetar utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet. Psykologin och psykologyrket befinner sig i en kontinuerlig utvecklingsprocess, där det fortlöpande tillförs nya och mer komplexa kunskaper och metoder. Detta sker i ett samhälle i förändring och där det ständigt uppstår nya problemställningar. Det är därför viktigt att psykologer håller sig à jour med utvecklingen och kontinuerligt integrerar nya kunskaper i yrkesutövningen. Det är också viktigt att psykologer uppmärksammar egna begränsningar och använder sig av kollegors och andras kunskaper och kvalifikationer. Med sin kunskap fungerar psykologen i många roller och i många professionella relationer med ett vitt spektrum av arbetsmetoder. Psykologer har förutsättningar för att påverka förhållandena för den enskilde individen, för grupper och organisationer på ett betydelsefullt sätt. Psykologers arbetsuppgifter innebär ofta möjlighet till en djupgående påverkan av andra människor. Sådana yrkesbetingelser ställer stora krav på psykologers yrkesetiska medvetenhet och har bidragit till att psykologer har valt att formulera yrkesetiska principer.

Många av psykologernas yrkesmässiga relationer och arbetsuppgifter är dock av sådan art att det inte är möjligt att reglera dem formellt. Det avgörande blir därför den enskilda psykologens yrkesetiska medvetenhet, ansvarskänsla och yrkesmässiga kompetens.

Det är avgörande att diskussion om och utveckling av yrkesetiska principer ständigt försiggår. Principerna avspeglar värderingar om grundläggande mänskliga och mellanmänskliga förhållanden som är relativt stabila.

2 Yrkesetiska principer

I det följande refererar termen klient till varje person, grupp eller organisation, som psykologen har ett yrkesmässigt förhållande till. I vissa situationer kan klientbegreppet vidgas till att avse sekundärt berörd, som t.ex. en ”primärklients” familj, en klientgrupps organisatoriska omgivning eller en organisations kunder, patienter eller intressenter.

2.1 Rättigheter och värdighet

Psykologen respekterar och främjar utvecklingen av varje människas grundläggande rättigheter, värdighet och värde. Han/hon respekterar individens rätt till privatliv, förtrolighet, självbestämmande och autonomi i överensstämmelse med psykologens andra professionella skyldigheter och enligt gällande lag

Respekt

Psykologen respekterar individens grundläggande rättigheter, värdighet och värde och uppmärksammar att hans/hennes kunnande inte används för att kränka, utnyttja eller förtrycka individen. I detta ingår att vara uppmärksam och respektera den kunskap, insikt, erfarenhet och kompetens som klienter, berörda tredje parter och allmänhet har samt att respektera kollegors och andra yrkesgruppers särskilda kompetens, skyldighet och ansvar. I detta ingår också att respektera individuella, rollmässiga och kulturella olikheter vad gäller funktionsnivå, kön, sexuell orientering, etniskt och nationellt ursprung och tillhörighet, ålder, religion, språk och socioekonomisk status samt att vara uppmärksam på de begränsningar som ligger i egna kulturella, klassmässiga och köns-mässiga förutsättningar.

Förtrolighet och tystnadsplikt

Psykologen respekterar individens rätt till förtrolighet genom att iaktta konfidentialitet om det han/hon får reda på om klienters och andras förhållanden. Undantag från konfidentialiteten görs om uppenbar fara för klienten eller andra föreligger. Psykologen kan också enligt lag vara skyldig att lämna upplysningar och informerar därför klienten om de begränsningar i tystnadsplikten som följer av lag.

Informerat samtycke och valfrihet

Psykologen gör informerat samtycke möjligt genom att informera klienten om planerade åtgärder och diskuterar kontinuerligt sina handlingar och de sannolika följderna av dessa, så att klienten har underlag att välja om den vill delta eller inte. Om klienten är minderårig inhämtas vårdnadshavarens samtycke med tillbörlig hänsyn till den minderåriges självständighet.

Självbestämmande

Psykologen värnar om klientens autonomi och självbestämmande. Detta gäller även klientens rätt att gå in i och att avsluta den professionella relationen. I arbete med barn, personer under lagstadgat tvång eller i trängande akuta situationer kan avsteg från frivillighetsprincipen göras med beaktande av gällande lagstiftning, men också här eftersträvas en samarbetsrelation.

2.2 Yrkesmässig kompetens

Psykologen strävar efter att utveckla och behålla hög yrkesmässig kompetens i sitt arbete. Psykologen eftersträvar medvetenhet om sina yrkesmässiga och personliga starka och svaga sidor, så att han eller hon realistiskt kan värdera med vilken kompetens han/hon kan ta på sig arbetsuppgifter. Psykologen går endast in i arbetsuppgifter eller erbjuder de tjänster och använder de metoder, som han eller hon är kvalificerad för genom utbildning, träning och erfarenhet.

Yrkesetisk medvetenhet

Förutsättningen för en hög yrkesmässig kompetens är att psykologen är medveten om de yrkesetiska principerna och integrerar yrkesetiska frågeställningar i yrkesmässig praktik.

Kompetens och kompetensutveckling

Psykologen arbetar i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och eftersträvar en kontinuerlig professionell utveckling genom att inhämta mer och ny kunskap om den vetenskapliga och yrkesmässiga utvecklingen.

Begränsningar i kompetens

Psykologen praktiserar inom de gränser för sin kompetens som följer av utbildning, träning, erfarenhet och personlig förmåga samt söker professionell hjälp och stöd i svåra situationer.

Metodbegränsningar

Psykologen är uppmärksam på de begränsningar som finns när det gäller metoder och framkomstmöjligheter i ett givet uppdrag samt de begränsningar som utifrån detta finns i de slutsatser som kan dras. Psykologen iakttar särskild varsamhet när han/hon använder metoder, hjälpmedel och tekniker som ännu är på utprövningsstadiet och som inte tillfredsställer vanligt förekommande metodkrav eller som psykologen inte tillfyllest behärskar.

Begränsningar utifrån yttre ramar

Psykologen är uppmärksam på hur arbetsmässiga och samhällsmässiga förhållanden kan främja eller hindra adekvat användande av hans/hennes kompetens och metoder.

2.3 Ansvar

Psykologen är medveten om det professionella och vetenskapliga ansvar han/hon har inför sina klienter och till den organisation och det samhälle, som han/hon lever och arbetar i. Psykologen undviker att göra skada och ansvarar för sina handlingar. Psykologen försäkras sig så långt det är möjligt att hans/hennes tjänster inte missbrukas.

Ansvar

Psykologen ansvarar för kvaliteten och konsekvenserna av sitt yrkesarbete och är samtidigt medveten om att han/hon upplevs som representant för sin yrkesgrupp.

Undvikande av missbruk/skada

Psykologen undviker att psykologisk kunskap eller tillämpning missbrukas och ansvarar för att minimera skada som inte kunnat undvikas eller som kan förutses.

Psykologen medverkar inte i aktivitet som syftar till att med fysiska eller psykiska tvångsmedel ("indoktrinering", "hjärntvätt", tortyr) – eller hot om sådana tvångsmedel:

- avtvinga någon information eller bekännelse.
- förmå någon att röja, förneka eller ändra egen eller andras livsåskådning, politiska, religiösa eller etiska övertygelse

samt försöker aktivt förhindra att psykologisk kunskap används i sådana aktiviteter.

Hantering av yrkesetiska dilemman

Psykologen är medveten om att yrkesetiska dilemman förekommer och att det är psykologens ansvar att klargöra sådana dilemman och rådgöra med kollegor, uppdragsgivare och/eller det nationella psykologförbundet samt att informera relevanta andra om de krav som de yrkesetiska principerna utgör.

Kontinuitet

Psykologen ansvarar för att träffa överenskommelse/avtal med klienten angående den yrkesmässiga kontakten, villkoren för genomförande, avslutande och eventuell uppföljning. Psykologen är medveten om det ansvar han/hon har för relationen till klienten efter det att den professionella relationen formellt är avslutad.

Utvidgat ansvar

Psykologen har ett utvidgat ansvar för den vetenskapliga och professionella verksamheten, inklusive den yrkesetiska standarden, för sina anställda, assistenter, handledningskandidater och studenter. När en psykolog lär ut psykologiska arbetsmetoder har han/hon ansvar för att även metodens styrka och svaghet samt möjliga yrkesetiska komplikationer uppmärksammas i undervisningen.

2.4 Yrkesmässig integritet

Psykologen strävar efter att främja yrkesmässig integritet inom forskning, undervisning i och tillämpning av psykologi. Detta innebär att psykologen uppträder ärligt, opartiskt och respektfullt gentemot andra. Han/hon försöker synliggöra och klargöra sin roll för andra relevanta parter i de olika sammanhang han/hon arbetar.

Öppenhet och tydlighet

Psykologen lämnar adekvata upplysningar om sina kvalifikationer, utbildning, yrkeserfarenhet, kompetens och yrkesmässiga tillhörighet samt använder endast sådan yrkesbeteckning som utbildning, legitimation och befattning berättigar till. När psykologen uttalar sig i egenskap av psykolog eftersträvas saklighet och noggrannhet. Psykologen informerar om psykologi och psykologisk yrkesverksamhet på ett sådant sätt att missuppfattningar eller skada för psykologi eller profession undviks.

Psykologen informerar på förhand om de ekonomiska villkoren och tar ställning till de följder det kan få för den professionella relationen om han/hon mottager gåvor eller andra favörer från klienten utöver arvode.

Rollkonflikter och utnyttjande

Psykologen eftersträvar att vara medveten om sina egna behov, attityder och värderingar och om sin egen roll i relationen. Han/hon missbrukar därför inte sin makt och ställning genom att utnyttja klientens beroende och tillit. Psykologen undviker utomprofessionella relationer med en klient, som kan reducera den professionella distansen och leda till intressekonflikter eller utnyttjande av klienter. Psykologen är uppmärksam på hur intimitet och sexualitet direkt och indirekt påverkar relationen mellan psykolog och klient.

Psykologen undviker privatisering och sexualisering av klientrelationen. Sexuellt umgänge mellan psykolog och klient får inte förekomma.

3 Användning av de yrkesetiska principerna

3.1 Yrkesetisk vägledning till psykologen

Principerna är ämnade att vara ett stöd för psykologen i hans/hennes dagliga arbete, överväganden och planering samt i hanterandet av yrkesetiska problemställningar.

Följande är då viktigt att uppmärksamma:

- Psykologers ansvar övervägs i förhållande till den yrkesmässiga relationens karaktär och uppdragets art.
- Skillnader i kunskap och makt påverkar alltid psykologers yrkesmässiga relation till klient och kollegor. Ju större skillnad som finns desto större är psykologens ansvar.
- Innebörden i de etiska principerna bör utvecklas genom en fortlöpande diskussion.

Den yrkesetiska reflektionen

Vid varje beslut om att ta på sig eller avvisa ett uppdrag, reflekterar psykologen över möjliga yrkesetiska dimensioner. På så sätt skapas och nyanseras den nödvändiga medvetenheten om yrkesetiska problemställningar och därmed ökar psykologens uppmärksamhet på dessa i kommande uppdrag. Kontinuerlig yrkesetisk reflektion kan möjliggöra identifiering av yrkesetiska dilemman.

Yrkesetiska dilemman

Psykologer gör klart för sig att de fyra huvudprinciperna alltid kommer att vara starkt inbördes beroende och att de i vissa situationer kan komma i olöslig konflikt med varandra. Ett sådant yrkesetiskt dilemma kräver reflektion och ofta dialog med klienter och kollegor, där de yrkesetiska principerna vägs i förhållande till varandra. Även om sådana konflikter består, kan det vara nödvändigt att fatta ett beslut och handla därefter. I den konkreta situationen innebär detta att man måste prioritera vissa principer framför andra.

Vägledning för det yrkesetiska handlandet

Yrkesetiska problemställningar kan snabbt identifieras och hanteras där det finns klara riktlinjer eller standards. När det uppstått konflikt mellan principerna (etiskt dilemma) kan värderingen vara mer komplicerad.

Psykologer som är involverade i komplicerade yrkesetiska överväganden konsulterar kollegor och/eller Etikrådet. Handlingsvalet ligger dock hos den enskilde psykologen, men en konsultation är i sig ett uttryck för en yrkesetisk medvetenhet.

En psykolog som uppmärksammar att en kollega befinner sig i en yrkesetisk konfliktsituation, erbjuder sig vara ett stöd vid hanterandet av det yrkesetiska dilemmat.

Viktiga steg i ett yrkesetisk övervägande:

- Identifiera etiskt relevanta frågor och problemställningar
- Formulera alternativa handlingsvägar
- Analysera sannolika omedelbara, kort- och långsiktiga fördelar samt risker vid varje handlingsalternativ för samtliga berörda
- Välja handling efter noggrant övervägande av värderingar, principer och riktlinjer
- Utföra handling med skyldighet att ta ansvar för konsekvenserna
- Utvärdera resultatet av handlingen
- Korrigera eventuella negativa konsekvenser. Om den yrkesetiska problemställningen inte kunnat hanteras på ett tillfredsställande sätt, pröva alternativa handlingsvägar

3.2 Information till allmänheten

Informationsmaterial till allmänheten om psykologiska tjänster bör innehålla upplysningar om psykologers yrkesetiska principer samt regelverk gällande aktuellt område. Psykologer ger adekvat information till uppdragsgivare och/eller berörda personer om de yrkesetiska principerna och riktlinjer som gäller för psykologers arbete samt upplysning om tillvägagångssätt vid klagomål och om de sanktionsmöjligheter som finns.

3.3 Vägledning vid behandling av klagomål på psykologer

De yrkesetiska principerna är också tänkta som stöd för ställningstagande till klagomål över psykologers yrkesetiska handlande. I värderingen tas hänsyn till de yrkesetiska dilemman som kan ha uppstått och de prioriteringar som psykologen gjort under det yrkesetiska övervägandet. En psykolog som uppmärksammar att en kollega gör allvarliga avsteg från de yrkesetiska principerna diskuterar detta med psykologen ifråga innan ställningstagande till anmälan till Sveriges Psykologförbunds Etikråd.

Sveriges Psykologförbund/Swedish Psychological Association
Vasagatan 48. Box 3287. SE-103 65 Stockholm. Tel +46 8 567 06 400. Fax +46 8 567 06 499
www.psykologforbundet.se